

ИНТЕГРАТИВ ЁНДАШУВ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИЖТИМОИЙ- ПЕДАГОГИК ИМКОНИАТЛАРИ

Камалова Гавҳар Акбаровна

Низомий номидаги Тошкент давлат университети Мактабгача таълим методикаси
кафедраси ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7926550>

***Аннотация.** Мақолада талабаларни касбий компетентлигини интегратив ёндашув асосида ривожлантиришнинг ижтимоий педагогик имкониятлари, глобаллашув шароитида касбий билим, кўникма ва юқори малакали салоҳиятга эга бўлган кадрларга эҳтиёж ортиб бориши натижасида бўлажак мутахассисларда касбий компетенцияни ривожлантириш, бунда интегратив ёндашувни амалиётга кўпроқ ва тезроқ татбиқ этиши борасида фикр юритилган.*

***Калим сўзлар:** касбий компетентлик, педагогика маҳорат, талаба, касб, компетент, глобал, интегратив, билим, кўникма, малака, компетенция.*

Кириш. Дунёда бундай ўзгаришлар глобаллашув шароитида барча соҳаларда кучли рақобат муҳитини шакллантиради ва ўз навбатида таълим соҳасига рақобатбардош кадрлар тайёрлашга нисбатан янги талабларни қўяди. Натижада энг ноёб капитал сифатида кадрланаётган бугунги шароитда “...таълимнинг ҳамма босқичларида, таълим берувчининг фаолиятини, касбий компетенциясини баҳолаш самарадорлигини ошириш ва усуллариини такомиллаштириш механизмларини жорий этиш орқали барча инсонлар учун уларнинг ҳаёти давомида сифатли таълим олиш имкониятини яратишни долзарб вазифа қилиб қўймоқда[2]” Шу ўринда, мамлакатимизда ёшларимиз учун жаҳон андозалари асосида таълим олиш, илғор замонавий педагогик янгиликларга қизиқиш ва уларга интилувчанлик каби педагогик компетенцияга дахлдор шахсий сифатларни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бугун мамлакатимизда аниқ мақсадга йўналтирилган таълим соҳасида амалга оширилаётган ислохотлардан кўзланган асосий мақсад ёшларимизни ҳар томонлама баркамол бўлиб вояга етиши учун кенг имкониятлар яратиш берилмоқда.

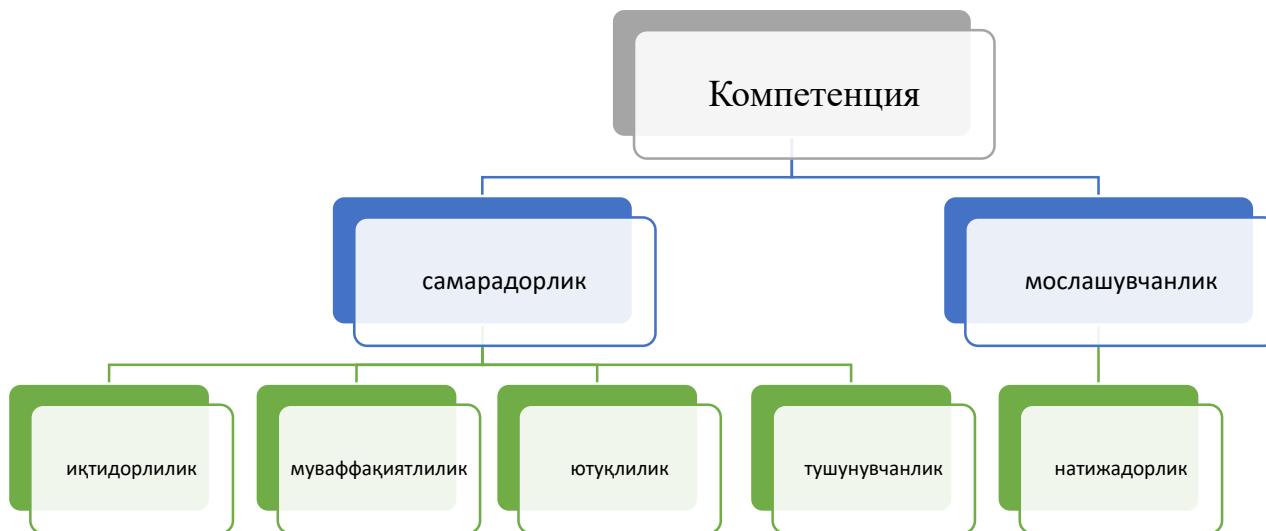
Айниқса, бугунги кунда мамлакатимизда миллий таълим тизимининг ҳуқуқий асосларини шакллантириш борасида кенг шароитлар яратилди. Бу эса, ўз навбатида, ислохотлар таълим тузилмаси ва мазмун-моҳиятини такомиллаштириш имконига замин яратмоқда. Бу ҳақда фикр юритганда Президентимиз Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек: “Биз таълим ва тарбия тизимининг барча бўғинлари фаолиятини бугунги замон талаблари асосида такомиллаштиришни ўзимизнинг биринчи даражали вазифамиз деб биламиз”[3]. Бинобарин, давлатимиз раҳбари ҳозирги замон талабидан келиб чиққан ҳолда энг авалло, таълим самарадорлигини ошириш, мутахассисларнинг касбий компетентлик даражасини ривожлантириш, педагог кадрларни инновацион фаолиятга йўналтириш, олий таълим муассасаларидаги ўқув жараёнига инновацион таълим ва ахборот-коммуникация технологияларини татбиқ этиш, илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш ва мақсадли йўналтиришни устувор вазифалар сифатида белгилаб бергани бежиз эмас, албатта. Шу ўринда муҳим бир мулоҳаза: “Яна бир муаммони ҳал этиш ҳам ўта муҳим ҳисобланади: бу педагог ва ўқитувчилар таркибининг профессионал даражаси, уларнинг махсус билимларидир. Бу борада таълим олиш, маънавий-маърифий камолот масалалари ва

хақиқий кадриятларни шакллантириш жараёнларига фаол кўмак берадиган муҳит яратиш зарур”[1] бу талабаларда касбий компетенцияни замонавий ёндашувлар асосида ривожлантириш вазифасини кўяди.

Касбий компетентлик мутахассис томонидан алоҳида билим, малакаларнинг эгалланишини эмас, балки хар бир мустақил йўналиш бўйича интегратив билимлар ва ҳаракатларнинг ўзлаштирилишини назарда тутди. Шунингдек, компетенция мутахассислик билимларини доимо бойитиб бориш, янги ахборотларни урганиш, муҳим ижтимоий талабларни англай олиш, янги маълумотларни излаб топиш, уларни қайта ишлаш ва ўз фаолиятида қўллай билишни тақозо этади. Касбий компетентлик мураккаб жараёнлар; ноаниқ вазифаларни бажариш; бир-бирига зид маълумотлардан фойдаланиш; кутилмаган вазиятда ҳаракат режасига эга бўла олишда намоён бўлади. Касбий компетенцияга эга бўлган мутахассислар ўз билимларини изчил бойитиб боради, янги ахборотларни ўзлаштиради, давр талабларини чуқур англайди, янги билимларни излаб топади, уларни қайта ишлайди ва ўз амалий фаолиятида самарали қўллайди[4].

Компетенция тушунчасининг ижтимоий мазмуни жуда кенг ҳисобланади. Шу ўринда, “Компетентлик” тушунчасининг моҳияти ҳақида фикр юритсак, бозор муносабатлари шароитида меҳнат бозорида устувор ўрин эгаллаган кучли рақобатга бардош берадиган мутахассис назарда тутилади. Мазкур тушунча инглизчада “competence” сўзидан олинган бўлиб, луғавий жиҳатдан бевосита “қобилият” маъносини ифодалайди. Мазмунан эса “фаолиятда назарий билимлардан самарали фойдаланиш, юқори даражадаги касбий малака, маҳорат ва иқтидорни намоён эта олиш”ни ёритишни намоён этади. Шу билан бир қаторда компетенциявий ёндошув ҳақида фикр юритилса, у “мусобақалашмоқ”, “рақобатлашмоқ”, “беллашмоқ” деган маъноларни англатади.

Шунингдек, педагогик, психологик илмий манбаларда компетенция, компетентлилик ўта мураккаб, кўпгина фанлар учун муштарак бўлган тушунчалар сифатида қайд этилса-да, унинг талқинлари турли-тумандир.

Мазкур атаманинг моҳияти каби тушунчалар асосида ҳам тавсифланади. Ушбу тушунчанинг ижтимоий мазмуни жуда кенг бўлиб, у ишлаб чиқаришнинг қарийиб барча йўналишларида қўлланилади[5]. Компетенцияга асосланган шахсни бошқариш ёндашувининг асосчиси сифатида David Mc Clelland (Дэвид Макклелланд) номини қайд этиш ўринлидир.

Талабалар касбий компетентлиги ҳам куйидаги белгилар билан тавсифланади:

- ҳар қандай муайян вазиятда, унинг турли хил жиҳатларини ҳисобга олган ҳолда билимларни ўз ўрнида ва тезкорлик билан тўғри қўллаш билиш;

- қарорларни қабул қила билишга қодирлик ва тайёрлик, шу билан бирга, мазкур вазият учун энг мақбул қарор вариантини танлай олиш;

- ижтимоий ҳаракатларни ташкил этиш ва бунинг учун барча имкониятларни ишга сола билиш;

- фаолият доирасида бошқа одамлар билан ўзаро муносабатларни аниқ мақсадларни кўзлаган ҳолда ва мақсадга мувофиқ, мақбул тарзда ўрната олиш имконини берадиган коммуникатив кўникмалар;

- муайян маънавий кадриятлар, дунёқараш, умуммаданий ва ахлоқий сифатларга эгаллик, фаолиятга интилиш ҳиссининг мавжудлиги;

- ўзининг ижодий имкониятларини ривожлантириш, фаолиятнинг янги усулларини эгаллашга интилиш. Касбий компетентлик негизида мазкур сифатлар акс этади[6].

Э.Ф.Зеер касбий компетентликнинг функционал тараққиётини тадқиқ қилиш касбий камолотга эришиш чоғида компетентликнинг турли кўринишлари интеграциялашиб боришини ва уларнинг касбий муҳим шахс сифатлари билан алоқаси кучайиб боришини таъкидлайди[7].

З.Рахимов педагогнинг касбий компетентлигини шакллантириш бўйича қуйидаги таклифларни бериш мумкин деб ҳисоблайди[8]:

- ўзлаштирилган ижтимоий тажрибаларни қайта ишлаш, изланувчанлик ва ижодкорлик фаолиятларида намоён бўладиган аниқ ифодаланган касбий йўналтирилганлик, билимларни эгаллаш фаоллиги;

- касбий фаолиятда кўп учрайдиган ҳар қандай ностандарт вазиятларда мустақил равишда қарор қабул қила олишга, шунингдек, яхлит жараённинг барча воқеа ва ҳодисалари, далилларини таҳлил қила билишга асос яратадиган илмий тафаккурни ривожлантириш;

- миллий ва жаҳон педагогик қобилиятларини такомиллаштириш, ўз-ўзини ривожлантиришга йўналганлик, тадқиқотчилик фаолиятини ривожлантириш каби кенг доирани ўз ичига олган мустақил таълимни ташкил этиш;

- талабаларни касбий фаолиятга тайёрлашни индивидуаллаштириш орқали ақлий ва амалий фаолиятида ўзининг индивидуал услубларига эга бўлиш имконини берадиган таълимни ташкил этиш.

Мазкур тадқиқотлар, илмий таҳлиллардан кўриниб турибдики, касбий компетенцияни шакллантириш ёки ривожлантириш ижтимоий жиҳатдан ниҳоятда муҳим, зеро ё авлодни маънавий жиҳатдан етук, ишбилармон, креатив фикрлайдиган қилиб тарбиялаш, айнан педагогик кадрлар савиясига, уларнинг касбий малакасига боғлиқ.

Аслида бугунги замонавий педагогика касбий компетентлиликни қўллаб-қувватламоқда. Дастлаб, ўқув жараёнида билим муҳим эди, кейинчалик устуворлик кўникма ҳамда малакага ўтди. Бу жуда тўғри ёндаш эди, ҳамон ўз қувватини йўқотгани йўқ, аммо давр нуқтаи назаридан бугун компетенция, хусусан, нутқий компетенция фаоллашди. Унга жамиятда ҳам талаб кучайиб бормоқда. Бу эса, ўз навбатида интеграция орқали таълим бериш жараёнини қўллашни тақозо қилади. Шу маънода олий таълим муассасалари талабаларининг касбий компетенциясини ривожлантириш келажакдаги муҳим ишларга пойдевор вазифасини бажаради.

REFERENCES

1. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. – Т.: Ўзбекистон, 2017. 45-б.
2. Incheon declaration/ Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (Word Education Forum, 19-22 may 2015, Incheon, Republic of Korea). – Корея. : - 2015. - Б.3.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи <http://uza.uz/oz/documents/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-ituv-30-09-2020>
4. Рахимов З. Педагогик компетентлик таълим жараёни ривожланишининг муҳим омили сифатида. <https://cyberleninka.ru/>
5. Кадырова М. Теория компетентного подхода и взгляды на его педагогическое содержание. Молодой ученый О’zbekiston «Молодой учёный» . № 43 (333) . Октябрь 2020 г. С.343.
6. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). - Alexandria - Virginia, USA: ASCD, 2014. -P. 4.
7. Зеер Э.Ф., Шахматова Н. Личностью ориентированные технологии профессионального развития специалиста. - Екатеринбург, 1999. –С. 58.
8. Рахимов З. Педагогик компетентлик таълим жараёни ривожланишининг муҳим омили сифатида. <https://cyberleninka.ru/>
9. Камалова, Г. А. Социально-педагогическая сущность развития профессиональной компетентности учащихся на основе интегративного подхода. Intellectual Education Technological Solutions And Innovative Digital tools, 2(14), 213-221.
10. D Khalilova. Formation of social competence of future educators in preschool educational organizations. Science and innovation international scientific journal Volume 2 issue 3 march 2023. 174-177.
11. D Khalilova. Innovative educational environment as a factor for improving professional competence in developing social relationships in students. - Science and innovation, Volume 2 Issue 1, 2023. 412-413.
12. X.D Furqatovna. Bo‘lajak tarbiyachilarning pedagogik faoliyatiga kreativ yondashuv. PEDAGOGS jurnali, 2022/4/15.
13. Imamova, N. Z. Methodology for developing creative qualities of future teachers in the process of independent training. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 86-90). 2023, January.
14. Djamilova, N., Kim, I., Marasulova, D., Imamova, N., & Ismanova, G. (2022). Ecological Culture Development of Independent Learning, Creativity, Integrative Technology and Logical Thinking. Journal of Pharmaceutical Negative Results, 2524-2529.
15. Xolto’rayeva S.X. Maktabgacha yoshdagi bolalarga matematik bilim berish orqali fazoviy tasavvurlarni shakllantirishning dolzarbligi. Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman, 579-581.
16. <https://interonconf.org/index.php/neth/article/view/>